

KOMÁROMI TÜNDE

KRÍZISHELYZET, MEGOLDÁSI KÍSÉRLETEK ÉS BŰNTUDAT: EGY KATOLIKUS KÁNTORNŐ ESETE

Az itt következő esettanulmány eredetileg a *Rontás és társadalom Aranyos-
széken* című doktori disszertációm (ELTE BTK Folklore Tanszék, Budapest,
2005) és az abból készült könyv (Komáromi 2009) egyik fejezete lett volna,
de idő hiányában ezt akkor nem írtam meg. A disszertáció kiadását első-
sorban Pozsony Ferenc kezdeményezésének és támogatásának köszönhe-
tem. A könyvből hiányzó esettanulmánnyal szeretném köszönten.

Ezúttal is olyan esetet szeretnék bemutatni és elemezni, ami egyrészt
a rontás tematikájának kontextusában, másrészt a kutatott faluban, sőt
tágabb kontextusban, Erdély-szerte is releváns problémát vet fel. Egy er-
délyi magyar ember krízishelyzetben olyan megoldáshoz folyamodik, ami
egész addigi életével, világnézetével és vallásával éles ellentétben van,
mégis megteszi, mert szomszédjai, ismerősei hasonló megoldásokat al-
kalmaznak, és az a benyomása, hogy eredménnyel járnak. A kiválasztott
eset Hagymásról¹ származik.² Egy magyar nemzetiségű, katolikus vallású
öregasszonyról, Teréz³ nénről lesz szó, aki 1997-ben, találkozásunk ide-
jén 81 éves volt. Teréz néni a falu második legnagyobb földtulajdonnal
rendelkező családjából származott. Kollektivizáláskor elveszítették tel-
küket és házukat is, a házba telepítették a kollektív gazdaság irodáit. Egy
hideg novemberben kezdtek el új házat építeni, s amíg elkészült, az egyik
szomszédos telken egy gazdasági épületben húzták meg magukat. Pályája

- 1 Fiktív helységnév (vö: Komáromi 2009). Így neveztem el azt a Kolozs megyei falut, amelyben a legtöbbet kutattam a doktori disszertációmhoz. A fiktív neveket a kényes témák miatt, a személyek védelmére alkalmaztam.
- 2 A terepmunkára és a falura vonatkozó adatokat helyszűke miatt nem ismétlem meg, ezért elnézést kérek minden olvasótól, akinek a könyv nem elérhető (Komáromi 2009).
- 3 A név fiktív, ugyanígy a lánya, a postás, valamint a lovas gazda neve is.

alakulásáról keveset mesélt, tudni lehet, hogy beiratkozott a kolozsvári Marianumba,⁴ orvos szeretett volna lenni, de apja erről lebeszélte, mondván, hogy nincs ilyesmire rászorulva, mert *vagyonos és szemrevaló*. Sosem lett belőle a szocialista rendszer építője, végig a katolikus egyházat szolgálta kántori feladatokat látva el. Ebbe beletartozott a betegek látogatása és lelki gondozásuk is, hiszen papot csak akkor hívhattak, ha nagyon komolyra fordult a helyzet: *Hát, ha jó lenne a lábam, máris ott lennék, a betegeket látogatni. Én, mint katolikus kántor, látogattam a betegeket állandóan. Megparancsolta a pap, hogy: – Ahogy valakit lát – csak a haldoklókhöz hívjanak, engem nem minden – fáj a feje, s nem megy a gymra, s nem tudom, mi – azt mondja – s aztán mind fussak oda – azt mondja. – S akkó e’mentek utána, s e’vitték oda, s a cigány úgy be vót rugva, s úgy összehányták magukat! Azt mondja: – Többet soha! Mikó haldokolnak, akkó megyek! Mikor kell feladni az utolsó kenetet. Menjen, látogassa meg, s aztán vigasztalja meg őket, s alászolálja, azt mondja.*

Teréz néni származása miatt is ismerte a falubelieket, s munkája révén is sok emberrel tartott rendszeres kapcsolatot. Emellett jó szomszédi és baráti viszonyai is voltak. Kutatásom idején egyedül élt, férje már meghalt, gyerekei (egy fiú és egy lány) rég megházasodtak és más, viszonylag távoli helységeken éltek, de szintén Románia területén. Foglalkozásából következően nem juthatott állami nyugdíjhoz, így öregségére semmilyen jövedelme nem volt. Lánya havonta küldött neki pénzt, ezt a helyi postás kézbesítette. A lakás és megélhetése költségeit Teréz néni ebből fedezte.

Egy húsvét előtti alkalommal⁵ lánya a szokásosnál jóval nagyobb összeget (250000 lejt) küldött. A postás (egy középkorú nő) tudta, hogy Teréz néni már alig lát, és visszaélt a helyzettel. Csak 150000 lejt adott át, a gyanútlan öregasszony viszont aláírásával tanúsította, hogy átvette a teljes összeget. Csakhamar fény derült a turpisságra, mivel Teréz néni postafordultával megköszönte a pénzt a lányának, aki ugyancsak meglepődött: *S akkor – én a posta fordultával megköszönöm Emmának a pénzt. Hogy: Köszönöm a százötvenezer lejt, mondom, s így, s úgy, na, satöbbi. Visszaír erre a lányom: Anyu – azt mondja – valami tévedés van – azt mondja – me nem százötvenezer lejt, me kétszázötvenezer lejt küdtünk! – És megvult a izé, amivé’ fe’tették a postára a pénzt; hétezer lejé’ hozták el. Na, drága: erre elmegyek reklamálni. A dirigintéhez [‘igazgató’].⁶ Kinek Krisztus a barátja, az könnyen üdvözüll! És – azt mondja, hogy: – Doamnă [‘asszonyom’] – azt mondja – să nu vă supărați [‘ne haragudjon’], én... – mosta ott a kezét, nyeggett, mekegett. – Állj meg, me kutya van a kertbe; tudsz te valamit! – Bine, doamnă [‘Jól van, asszonyom’], mondom, menjünk a miliciára. Azt mondja: – Da, eu am dat la Margit banii! [‘de én odaadtam Margitnak a pénzt!’] Eu am dat la Margit! [‘Én odaadtam Margitnak a pénzt!’] – És mennyit adott? – mondom. Azt mondja: Kétszázötvenezeret. – Mondom: Csak ennyi kell nekem! Nem kell semmi, mondom, több. Kétszázötvenet. Elismerte? Ați recunoscut? – Da. – Na, drága; a vejem felhívta aztán telefonon a postát, s aztán jó kalamájka vót az.*

Ekkor Teréz néni a helyi rendőrséghez fordult segítségért, de ott sem ért el semmit: azt a választ kapta, hogy a postásnő a Bibliára és a fészületre tett kézzel megesküdt, hogy nem lopta el a pénzt: *Elkerültünk a miliciára. A milicián azt mondja a șef [‘főnök’] – de ők nem vótak ott, csak én – azt mondja a șef: – Doamna, uită-te! [‘Nézz meg, asszonyom!’] – bevitt egy külön szobába, ott egy szekrénybe egy ekkora kis fakazetta, s abba, drága, benne van a fészület és a Biblia! Szépen be van zárva. – Nézz meg – azt mondja – megesküdt erre, rátette a kezit – azt mondja – s megesküdt, hogy magának odaadta a kétszázötvenezer lejt. – Belébetegedtem!*

4 A Marianum Kolozsvár hajdani katolikus leánynevelő intézete, amely a mai Horea úti Bölcsészkar (BBTE) épületében működött 1911 és 1948 között.

5 Az érzelmek erősségéből, az elbeszélés módjából, illetve a pénzösszegekből arra következtetek, hogy az esemény nem sokkal korábban történhetett.

6 A román szavak, kifejezések fordítását magyarul zárójelben adom meg.

Mondom: – Domnu șef, să nu vă supărați ['ne haragudjon, főnök úr'] – *mondom – az ő esküje, tudja, mennyi? Pfü! Ennyi, látja? Mondom: Az magát is, a postásné is, a papokat is, ameijikekni gyón is, az mind az orránál fogva hordozza!* – *mondom. Az egy elvetemedett, utolsó valaki. Met az is. – Noi n-avem, ce face* ['nincs mit tegyünk'] – *azt mondja – ha egyszer megesküdtél! – És ezt maguk elhiszik – mondom – s a százezer lejem elment! – Na, drága!*

Pert indítani reménytelen ilyen esetben, sehova sem vezetne, s ezt mindkét fél tudja. Ilyenkor a helybeliek más megoldáshoz szoktak folyamodni. El lehet menni a román ortodox paphoz, és egy adományozott pénzeszhez ellenében meg lehet őt kérni, imádkozzon, hogy Isten igazságot tegyen az ügyben. A pap „miséit” követő időszakban Isten igazsága valamilyen szerencsétlenség, kár vagy betegség formájában jelentkezik. A misék következményei súlyosak, esetenként végletesek lehetnek, komoly betegség vagy éppenséggel haláleset, de súlyos káreset is lehet, például tűz által. A falubeliek szerint ez általánosan elfogadott módja az igazságtévésnek, bár ritkán, és akkor is csak nagyon bizalmas viszonyokban vallják meg. A kár a bűnös ember családját éri: ha igaz a lopás ténye, akkor a tolvajt vagy családját, ha hamis a vád, akkor a vádló személyt. Elbeszéléseik szerint a pap rendszerint arra kéri a hozzá forduló személyeket, hogy bűjtöljenek és imádkozzanak (egy megszabott időszakban, vagy egy hét bizonyos napjain/napján).⁷

S akkor azt mondja, hogy fureszáltassam⁸ meg, csináltassam meg. [Ki mondta?] Az ismerősök. Menjek a paphoz, a román paphoz, s adjam be! És nézzem meg, hogy meg...izél. Na, csak rávitt a bűnöm! Rávitt a bűnöm! Odaadtam a drága ezreseket a papnak! Nem azért, me má nem kellett az izé, má jó vót a blabla; csakhogy az Isten büntesse meg. Büntesse meg! A dísnót – hogy lássa a világ, hogy hát aljas, utolsó rongy... Aztán azóta is mind veri az Isten! Azóta is. Szarik a világra! Nem törődik. Mindenhova, ahova visz nyugdíjt, kiköveteli, drága, a csubbukot. Kiköveteli! S ha nem: ezt csinálja. Ezt csinálja. Más helyen – nem, tolvaj az egész világ, drága – kirugnák az állásából! Kirugnák az állásából. Azt mondta a vejem: – Addig nem nyugszom, ameddig az állásából ki nem teszem! – Most má járunk utána. S tanú van, elég van! Azt mondja a postásné: – Nem kapunk postást! Nem kapunk postást. – Jaj, mondok, csak tegye ki a izét, a firmát, nézze meg, mondok, húszat is kap! – Dehogynem kapnak! Na – azé mondok, drága. A csináltatás ilyen. Ott csináltathatja, s izélheti, mer nem ér az semmit! A jóistennek annál több gondja van. [S melyik paphoz ment el?] A román paphoz. [Ehhez?] Ehhez, a [hagymási]hoz. Igen, me a katolikus pap efféléket nem csinál, se az unitárius, se a református! A katolikus pap nem foglalkozik ezekkel. A román pap igen! A mi papjaink nem foglalkoznak ilyenekkel. Azt mondja: aki vétkezett, az rója le az Istennel, nem a papon keresztül. Ezek a romának - hisznek benne! [De hogy csináltatnak meg valakit? Nem félnek, hogy mi lesz velük?] A' nem! A papok se! Tudja, kicsinált? [...érthetetlen szó] mondott; imádságokat. Imádságot. Letérgyelnek az oltár előtt, s aztán – könyvből – mondja a magát, ami oda van írva. [És mibe van öltözve? Fel van öltözve papi ruhába?] Há persze! [Maga is ott volt?] Én nem! Nem. Én csak megbíztam őt, hogy legyen szíves, imádkozzék, hogy süljön ki a disznóság.

7 Erről átfogóan a könyv *Alternatív igazságszolgáltatás: átok és csináltatás a román pappal* című fejezetében írtam. Ez az esettanulmány ide kapcsolódik (Komáromi 2009: 100–112). Itt ennél részletesebben nem térnek ki a román paphoz járás, misétetés témájára, amivel erről (is) írott szakdolgozatom óta (Komáromi 1995) különböző szempontokból és sokan foglalkoztunk. A teljesség igénye nélkül: Czégényi 1999, 2004, 2015; Gagyí 2010a, 2010b; Keszeg 1996, 1999; Komáromi 1996, 2001, 2007, 2009, 2010; Mátyus 2004; Pócs 2001, 2002. Valer Simion Cosma fiatal történész doktori disszertációját a román ortodox papokról írta (a román pap az erdélyi 19. századi parasztság körében – Cosma 2013).

8 A *fureszáltatni* a román *afuresenie* ('kiátkozás') szóból származik. Vö: „afurisanii”, *A pap és a „szent törvénykezés”: átkok, kiátkozások és „fekete misék”* (Cosma 2013: 315–322).

Hogy süljön rá a disznóság, hogy ellopta a százezeret. Na, én nem, nem maszkotyalak⁹ én ve-lük. Csak – tudom, hogy a katolikus pap nem csinál efféléket, csak a román papok.

Teréz néni tehát végül is elment a falubeli román paphoz (*rávitt a bűnöm*), engedett a rábeszélésnek – vagy pusztán a tanácsoknak – és az emlékeinek, hiszen hosszú élete során számos olyan történetet hallott, amely a román papok hatásos közbenjárásáról szólt. Mikor végigjárta a hivatalos ügyintézés lehetséges útjait, és már nem látszott semmi nyíltan vállalható megoldás, akkor egy bevett, de lepezett megoldást is kipróbált. Itt néhány dolgot fontos megjegyezni. Egyrészt a faluban kutatásom idején még sokan meséltek a cseberbenezésről, azaz a tolvaj kilétét felfedni hivatott divinációs technikáról (vö: Keszeg 1992), de egyszer sem tapasztaltam, hogy még végeznének cseberbenezést. Viszont a tolvaj felfedéséhez még sokan igénybe vették a környékbeli jósok szolgálatait (például állat lopása, de tejhaszon mágikus elvétele esetén is). Mivel itt nyilvánvaló, hogy ki a tettes, ilyen fajta divinációs technikák nem segítenek. A román pap megkeresésének nem is ez, hanem a büntetés és általa a tolvajlás nyilvános bizonyítása volt a célja (*hogy lássa a világ, hogy hát aljas, utolsó rongy*).

1989 után rengeteg lopáset történt a faluban. Az emberek visszakapták földtulajdonukat, és ha képesek voltak azt megművelni (életkoruk, egészségi állapotuk, egyéb elfoglaltságaik megengedték), sosem lehettek biztosak abban, hogy a termést betakaríthatják, mert nagyon gyakran ellopták, többnyire az éjszaka leple alatt. Ezért sokan örködni kezdtek, de ez igen sok fáradtsággal járt. Ugyanebben az időszakban nagyobb háztartási gépek és háziállatok szintén eltűntek, s jórészt éjszaka. Arany ékszereket is loptak el, de ez a szocializmus idején is gyakori volt, és jórészt közeli rokonok, szomszédok voltak a tettesek, akik segíteni jöttek a házhoz. Mindezek a lopásetek teljességgel reménytelenek, hacsak a károsult fél nem kéri Isten segítségét egy román ortodox pap közvetítésével. Fontos megjegyezni, hogy a szocialista rendszer idején a mezőgazdasági termelősövetkezet keretein belül megművelt földekről is sokan és sokat loptak, viszont ez senkit nem érintett személyében, míg 1989 után a magánterületről, magángazdaságokból ellopott termés és állat vagy gép nagyon is befolyásolta a gazda megélhetését. Ilyen körülmények közt a mezőgazdasági termékek lopása egész más értelmet nyert. A szocializmus éveiből pedig nem véletlenül kerülnek elő az aranyékszer-lopások, hiszen akkoriban Erdélyben ez volt a pénz befektetésének egyik bevett módja. A vizsgált esetben a nyugdíjas öregasszony megélhetése teljességében a lánya pénzbeli segítségével múlik. Ha abban valaki megrövidíti, nincs, miből kifizetnie számláit, és nincs, miből megélnie. A postás állandó kapcsolatban van vele, minden alkalommal ő kézbesíti a pénzt. Mindketten katolikusok és rég ismerik egymást.

A falubeli románok többsége ortodox keresztény (kis számban megtértek valamilyen neoprotestáns valláshoz, például Jehova tanúi lettek 1989 után). Ezzel szemben a falubeli magyarok többsége valamelyik történelmi protestáns egyház híve, református vagy unitárius. A katolikusok kisebbségben vannak és ennél is kevesebb a neoprotestáns magyarok száma a faluban. Az etnikai és a vallási hovatartozás történetileg összefonódott Erdélyben (vö. Komáromi 2010). A faluban a „magyar” vallások (katolikus, református, unitárius) hívei eljárnak egymás templomába, sőt a protestánsok néha úrvacsorát is vesznek a másik protestáns felekezet templomában. Ezzel szemben a „román” (ortodox) egyház híveivel nincs ilyenfajta közvetlen kapcsolat. Az utóbbi évtizedekben egyre gya-

9 Az idézett beszélgetés-részletben kiemeltem azokat a kifejezéseket, amelyek a román ortodox vallásos gyakorlathoz való viszonyulást tükrözik. A *maszkotyalak* szó a helyi hétköznapi beszédben kézhez tapadó anyaggal való bánást jelent, ami beszenneyez, de céltalan és értelmetlen. Itt egészen pontosan tisztátalan elvegyülésre utal a kifejezés, ami egy magyar, katolikus, ráadásul elit származású asszony esetében nem kívánatos.

koribbak a román-magyar vegyes házasságok. Házasságkötés esetén a magyar rokonok is elmennek a román ortodox templomba, de elég meghallgatni, hogyan beszélnek az ortodox egyházi szertartásokról ahhoz, hogy megértsük, milyen erős az idegenkedés és a távolságtartás. Többnyire az a jellemző napjainkban is, hogy a falubeli magyar ember soha, vagy szinte soha nem megy be román templomba, illetve abban az esetben, ha *szluzsbát* kér, azon nem vesz részt, csak a papot keresi meg lakásán (titokban). A helybeli románok sem járnak „magyar” templomba.¹⁰

Nem csupán itt, de Erdély-szerte jellemző kisebb vagy nagyobb mértékű távolságtartás az egymás mellett élő különböző etnikumú (és vallású) lakosok között. Terepmunkám alatt a faluban azt tapasztaltam, hogy a mások vallását és vallásos kultúráját sok esetben még a szomszédban lakó emberek sem ismerik. Ez nem azt jelenti, hogy semmilyen kapcsolatot nem ápolnak egymással, vagy nem beszélgetnek. Az élet számos területét megbeszélik, de a vallásról leginkább sztereotíp vélekedések keringenek (az ortodoxok babonásak, túlzott hitük van stb.). Az emberek ismerhetik egymás nyelvét (ma már többnyire a magyarok a román), valamennyire ismerhetik egymás kulináris kultúráját (ez sokszor néhány enni-való ismeretében és átvételében merül ki, ilyen például a román csorbák vagy a magyar paprikás átvétele). Hagymáson a betelepült románok a helybeliektől sok ismeretet szereztek például zöldségtermesztés terén. Tehát sokféle közös tudás van, de itt azt szeretném kihangsúlyozni, hogy a vallással kapcsolatos ismeretek nem közösek, és azokról csak bizonyos korlátok közt esik szó. Talán úgy fogalmazhatnánk, hogy a vallás instrumentális felhasználási lehetőségei azok, amelyeket megosztanak egymással, illetve amelyeket a magyar lakosok megtanulnak, átvesznek a román hívektől. Ebből egy sajátos praxis következik, és ez a krízishelyzetek megoldásával kapcsolatos. Nagy baj, betegség, kár esetén úgy a románok, mint a magyarok (és cigány lakosok is) a román ortodox papokhoz fordulnak segítségért, támogatásért, csupán mindezt különbözőféleképpen teszik. A román lakosok nem csak ekkor mennek román ortodox templomba, többnyire részt vesznek a misén, életük megszokott része ott imádkozni, illetve azt kérni, hogy a pap imádkozzon értük és „szolgálatát” kiterjedjen rájuk vagy hozzátartozójukra. Ugyanígy a bört is többnyire megszokott része életüknek, még akkor is, ha nem tartják be mindig és mindannyian ugyanolyan komolysággal. De ezek – az igazságtéves céljából is alkalmazott vallásos „technikák” az ő esetükben sokkal természetesebben illeszkednek egy rendszerbe, mint a protestáns magyarok esetében, és míg a protestáns magyarok racionális világnézete szempontjából babonásnak és mágikusnak ítéltetnek, az ortodoxok esetében a hivatalos és népi vallásosság határmezsgyéjén létrejött, történetileg változó vallásos gyakorlatokról van szó. A csodában, ördögűzésben, általában a vallásos hit erejében másként hisz egy ortodox román, mint egy történeti protestáns egyház magyar híve, hiszen teljesen más vallásos kultúrában szocializálódott. Egy ortodox számára a csoda lehetséges. A magyar embernek viszont legalább akkora szüksége lehet élete bizonyos helyzeteiben a csodában való hitre, mint a románoknak, és krízishelyzetben ez az igény felülírja az egyébként többé-kevésbé elfogadott, de legalábbis nyilvánosan támogatott racionális, tudományos nézőpontokat.

Amint azt már korábban is említettem, lopás esetében Hagymáson más megoldás is létezett ugyanebben az időszakban. S. Ferencnek például ellopták egy lovát, és egy körülbelül harminc kilométer távolságra élő jóst kerestett fel, aki többek közt egy mágikus rítust ajánlott, amivel a gazdaságot megvédheti. A jóst egy közvetítő személy révén kereste fel Ferenc, és bár nagyon bízott a segítségében, nem járt a próbálkozás semmi eredménnyel. A faluban és a vidéken több hagyományos jós, önöntő, füves ember és kenő (csontkovács)

10 Az ortodox templomot a falubeli magyarok román templomként emlegetik. Az olyan házakat, ahol románok laknak, román házakként.

élt, akiknek a szolgáltatásait sokan igénybe vették, holott erről nem mindenki beszélt szívesen és nyíltan. Az ilyen jellegű kompromisszumok, próbálkozások sokkal szélesebb körben voltak jellemzőek, mint ahogy azt a nyilvános beszéd alapján hinné lehetne. És azt gondolom, ez így természetes, hiszen a műveltebb emberek egész életükben azt tapasztalták, hogy a racionális gondolkodás kulturálisan magasabb rendűként van elfogadva, illetve ez volt a jellemző a többségében protestáns magyar lakosság és általában az ateista pártemberek körében – viszont ezt szintén csak nyilvános beszéd alapján tudjuk, és ha csak el nem mondják, senki sem derítheti ki, hogy vészhelyzetben ki mit tett, gondolt. Az a tapasztalatom, hogy a kutatás során legtöbb esetben bizalom kérdése volt csupán, hogy mit vallanak, mit vállalnak, miről beszélnek, és ez a kapcsolat alakulásával egyszerűen változott, s az embereket legkevésbé sem aggasztotta, hogy ellentmondanak annak, amit beszélgetésünk kezdetén állítottak – hiszen akkor azt gondolták, nem tudom elfogadni valódi álláspontjukat, és nem akartak egy fiatal kutató előtt sem nevetségessé válni. Nagyon fontos tehát különbséget tenni a képzelt vagy valós elvárásokhoz igazított homlokzat (Goffman 2000) és a valós hit és gyakorlat között.

Annak ellenére, hogy nagy általánosságban a magyarok és románok vallásos kultúrája közt számottevő távolság van, az utóbbi évtizedek kutatásai alapján talán joggal állítható, hogy Erdély szerte fellelhető egy közös krízis-kezelő kultúra (itt ugyanazokra a művekre hivatkozhatnánk, mint a cikk első részében a 7-es számú lábjegyzetben). Az emberek többnyire tudják, hogy a legjobb mód arra, hogy egy egyébiránt megoldhatatlan jogi esetet megoldjanak, az, ha megkérnek egy román ortodox papot, hogy segítsen rajtuk imádságaival. Ilyen esetekben még a protestáns magyarok is követik a pap bűjtire és imádkozásra vonatkozó tanácsait, és hisznek a papok segítő képességében. Ha a románok azt hiszik, hogy a magyarok vallása gyenge, a magyarok velük ellentétben azt gondolják, hogy a románok vallásos hite erős (és ezt szerencsétlenség esetén komolyan veszik, még akkor is, ha társaik babonaként ítélik el az ortodox vallást és a románok hitét – vagy korábban ők maguk is hasonlóképpen ítélték). Ugyancsak hisznek a román ortodox papok erejében, még akkor is, ha nincs hozzáférésük a vallási dogmákhoz és rítusokhoz, illetve azok értelméhez (nem szoktak erről sem kérdezni, sem olvasni), többnyire csak valakitől hallanak arról, hogy mit és hogyan cselekszik a pap.¹¹

A román ortodox papokhoz nem csupán lopásestekben fordulnak az emberek: valószínűleg ezek az esetek kisebb számban fordulnak elő, mint a komoly egészségi problémák, illetve családi krízishelyzetek, amelyekkel szintén a hozzájuk fordulnak segítségért (sokkal bővebben erről Komáromi 2009). Mindez látszatra megegyezik a román ortodoxok gyakorlatával, de nekik teljesen más a viszonyuk a pappal, másként értelmezik a pap mediátori szerepét, és számukra mindig adott a lehetőség a Megváltóhoz, a Szűzanyához, valamint a szentekhez könyörögni segítségért. Egyfajta mediátori szereppel „kéznél vannak” templomaikban és otthonukban is az ikonok, az ő közvetítésükkel is könyöröghetnek sok évszázados hagyomány szerint.¹²

Az öreg kántornó esete több tekintetben is sajátos. Először is ez egy szokatlan lopásest (a tipikusak a termés, háziállatok, gépek, otthon őrzött pénz, ékszerek lopása). Teréz néni egy felvilágosult, a tudományosságát megbecsülő családból származott, és büszke

11 Román ortodox papoktól illetve szerzetesektől hallottam olyan magyar protestáns hívekről, akik éveken át keresték fel őket lelki tanácsadásért, tehát tulajdonképpen ezeknek az embereknek a lelki vezetői voltak életük egy periódusában. Bár ez nem gyakori jelenség, nincs kizárva.

12 Itt sok párhuzamot, hasonlóságot fedezhetünk fel a katolikus vallásossággal, ugyanakkor lényeges különbségek is vannak, és ezek nyilvánvalóan segítik a kereslet és kínálat törvényeinek megfelelően a román papokhoz fordulás praxisának alakulását.

volt kultúrájára. Édesapja nem szenvedhette el a babonásságot, és ebben lánya is igyekezett őt követni, de voltak az életnek olyan helyzetei, amikor kompromisszumot kötött (pl. mikor fiatalasszonyként megígézték a vonaton, s a cigányasszony szenes vizet készített neki, amitől ő végül is jobban lett). A lopás eset után nagyon erősen vágyott az igazságszolgáltatásra és arra, hogy a postásnő tisztességtelen természete nyilvánosságra kerüljön. A pap révén kért „büntetés”, az istenítélet reményében az idős kántornő olyan lépésre szánta el magát, ami erős ellentmondásban állt egész addigi életével, egyházon és a közösségen belüli szerepével: megkereste először életében az ortodox papot, s még pénzt is adományozott neki. A helybeliek tanácsait követte, de erős kognitív disszonanciát keltett benne, amit tett. Ettől függetlenül erősen várta az eredményt, de csalódására semmi baja nem esett a postásnőnek. Pedig úgy tudta, az átok helyet keres, ha igazságos. Hosszasan mesélte egy magyar szomszédasszonya esetét, aki letérdepelve Teréz néni konyhájában megátkozta férjét a sok verés miatt, és később a férj hosszú éveket bénán feküdt az ágyban, túlélve feleségét. Egy román szomszédasszonyától pedig érzékletes beszámolót hallott a füzesmikolai Nagyboldogasszony napi búcsúkról, s egy ott esett ördögűzésről,¹³ amit a román papok imáinak erejéről gondolkodva mesélt el nekem.

Írásom célja az volt, hogy bemutassam, a származás, a vallásos kultúra mennyire meghatározza másokhoz, más gyakorlatokhoz való viszonyulásunkat; milyen korlátokat állít, ezeket milyen helyzetekben hágjuk át, és hogyan kelthet az áthágás kellemetlen érzéseket, bűntudatot. Az erdélyi magyarok sajátos történelmük miatt hűségesekek igyekeznek lenni vallási hagyományaikhoz, miközben hol a tudomány, hol a környezetükben élő más nemzetiségűek és vallásúak gyakorlata vet fel más, választható alternatívákat. Ha a fiatalasszony hajdan nem félt, hogy a gangra kiállított áramvonalas babakocsiból elváltják az ördögök a gyereket, hiába igyekezett erre a veszélyre figyelmeztetni őt a bejáró cigányasszony, öregségére már nem áll ennyire biztos lábbon egy másik, erősebb *babonával*¹⁴, a már-már kísértő erejű ortodox vallásos hittel és gyakorlattal szemben. Mint ahogy a betegségek esetén is történik, itt is kipróbáltak minden megoldási lehetőséget. Maradt az Isten ítélete: és ebben a saját (katolikus) pap nem vállal közvetítői szerepet. A sztereotípiákból, keresetlen ítéletekből láthatjuk, hogy mekkora távolságból és milyen nagy tudatlansággal nyilatkozik még egy katolikus kántor is a másik nép vallásáról.

SZAKIRODALOM

COSMA, Valer Simion

2013 *Molitive, cetanii si afuresenii. Preotul în lumea țărănească a românilor ardeleni din secolul al XIX-lea.* Teză de doctorat, UBB Cluj, Facultatea de Istorie și Filosofie.

13 A hely hiánya miatt ezekre az esetekre itt részletesen nem térek ki.

14 Azért idézem itt az ortodox vallásosságra Teréz néni által használt babona kifejezést, mert segít megérteni, hogyan fejezi ki a távolságtartás szándékát – hasonlóképpen a gyerek elváltásában, ígőzésben és szenes vízzel való gyógyításban hívó cigányoktól tartott távolsághoz – akik szterint szintén *babonások*. Hogy a két véglet más nemzetiséghez tartozik, az fontos, de a beszélgetés alatt azért többször is kimondja, hogy a magyarok közt is van babonás.

CZÉGÉNYI, Dóra

1999 Magyar–román interetnikus kapcsolatok vallási vetülete. A román pap alakja egy erdélyi közösség hiedelemrendszerében. In: Borbély Éva – Czégényi Dóra (szerk.): *Változó társadalom*. (Kriza Könyvek, 1.) Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár, 29–43.

2004 A román pap alakja egy szilágysági közösség hiedelemrendszerében (Gyógyítás és rontás). In: Pócs Éva (szerk.): *Áldás és átok, csoda és boszorkányság. Vallásetnológiai fogalmak tudományközi megközelítésben*. Balassi Kiadó, Budapest, 382–401.

CZÉGÉNYI Dóra (válogatta és sajtó alá rendezte)

2015 *A mágikus erejű pap. Szerepek és helyzetek*. Erdélyi Múzeum–Egyesület, Kolozsvár.

GAGYI József

2010a „Elítélt, hogy én haljak meg...” Rontás, büntetés, betegség: egyéni és közösségi magyarázatok. In: Pócs Éva (szerk.): *Mágikus és szakrális medicina. Vallásetnológiai fogalmak tudományközi megközelítésben*. Balassi Kiadó, Budapest, 300–312.

2010b *Amire vágyunk, amitől félünk, amit remélünk*. Mentor Kiadó, Marosvásárhely.

GOFFMAN, Erving

2000 *Az én bemutatása a mindennapi életben*. Thalassa Alapítvány – Pólya Kiadó, Budapest.

KESZEG Vilmos

1992 A cseberbenezés. Egy mezősegi hiedelem eredete és szemantikája. *Néprajzi Látóhatár* I. (1–2) 70–80.

1996 A román pap és hiedelemköre a mezősegi folklórban. *Ethnographia* CVII. (1–2) 335–369.

1999 *Mezősegi hiedelmek*. Mentor Kiadó, Marosvásárhely.

KOMÁROMI Tünde

1995 *Hétköznapi betegségszemlélet*. Szakdolgozat. Babes–Bolyai Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, Magyar Nyelv és Irodalom – Néprajz Tanszék, Kolozsvár.

1996 Rontásformák Aranyosszéken. A gyógyító román pap. *Néprajzi Látóhatár* V. (1–2) 87–98.

2001 Az ijedtség. In: Keszeg Vilmos – Czégényi Dóra (szerk.): *Ember, szöveg, hiedelmek. Tanulmányok*. (Kriza Könyvek, 7.) Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár, 112–140.

2007 Cipő és talizmán. Egy megszállott fiatalember története. In: PÓCS Éva (szerk.): *Maszk, átváltozás, beavatás. Vallásetnológiai fogalmak tudományközi megközelítésben*. (Tanulmányok a transzcendensről, V.) Balassi Kiadó, Budapest, 448–468.

2009 *Rontás és társadalom Aranyosszéken*. (Kriza Könyvek, 34.) BBTE Magyar Néprajz és Antropológia Tanszék – KJNT, Kolozsvár.

2010 Crossing Boundaries in Times of Personal Crises: Seeking Help from Orthodox Clergy in Transylvania. In: Valtchinova, Galia (ed.): *Religion and Boundaries. Studies from the Balkans, Eastern Europe and Turkey*. The Isis Press, Istanbul, 155–166.

MÁTYUS Zsuzsanna

2004 A magánélet válsághelyzetei és a kríziseket kezelő specialisták egy erdélyi faluban. In: *Áldás és átok, csoda és boszorkányság. Vallásetnológiai fogalmak tudományközi megközelítésben*. Balassi Kiadó, Budapest, 369–381.

PÓCS Éva

2001 Átok, rontás, divináció: boszorkányság a vallás és mágia határán. In: Uő (szerk.): *Két csiki falu néphite a századvégen*. Európai Folklór Intézet – Osiris, Budapest.

2002 Boszorkányság a vallás és mágia határán. In: Uő (szerk.): *Magyar néphit Közép- és Kelet-Európa határán*. L'Harmattan, Budapest, 239–264.

GESTIUNEA CRIZEI ȘI DISCONFORTUL MORAL: CAZUL UNEI FEMEII – CANTOR CATOLIC

Lucrarea prezintă cazul unei femei maghiare de 81 de ani dintr-un sat transilvănean, care îndeplinea în anii activi rolul de cantor al comunității romano-catolice. În perioada în care s-a desfășurat cercetarea, femeia nu avea alt venit, decât banii trimiși de către fiica sa. Profitând de vederea slabă a femeii, și de faptul că fiica i-a trimis ocazional o sumă mai mare de bani, poștărița (o femeie de vârstă medie), a furat o parte semnificativă din ei. A urmat un șir de reclamații la oficiul poștal și apelul la ajutorul poliției locale, fără vreun rezultat. În consecință, femeia a rugat preotul ortodox local român, să se roage pentru descoperirea adevărului și pedepsirea făptașei. Pentru aceasta i-a oferit preotului o sumă de bani. Femeia, simțindu-se vinovată pentru această decizie și pentru lipsa succesului în soluționarea problemei ei, interpretează situația ca fiind decizie divină. Aflăm cu această ocazie că apelul la un preot ortodox, în viziunea ei este mai problematic decât apelul la specialiști în magie. Totodată este evidențiată importanța metodelor magice și religioase, care pot da rezultate, chiar dacă cel ce le solicită afirmă că nu le înțelege.

CRISES MANAGEMENT AND MORAL DISCOMFORT: THE CASE OF A CATHOLIC CLERK

The paper presents the case of a Hungarian Catholic clerk, an 81 years old woman from the Transylvanian countryside. Her daughter has sent her a bigger amount of money, but she understood soon that the post officer, a woman herself, has stolen a significant part of it. A procedure of reclamation followed, but the case remained unsolved. The director of the post-office and the local policemen did not help. Then she turned to the Romanian Orthodox priest for help and offered some money in change. Although it is quite widespread among the local Hungarians of different religious affiliation to ask Romanian Orthodox priests for help in times of personal crises (or the crises of a family member), this is a highly contradictory solution for a pious Catholic clerk. She's never been before to any Orthodox priest, but she was aware of similar help seeking activities among the local Hungarian, Romanian or Roma. The same is true for the use of magic during her long lifetime. But using magic is regarded less sinful by the old clerk, than going to the Orthodox priest for the solution of a legal case, and we can sense God's intention behind her failure.

